

SCHITUL LUI ZOSIM.

ÎNTÂIA CTITORIE DE PE VALEA SECULUI

Cosmin NIȚĂ

Pe valea râului Secu, în comuna Vânători din județul Neamț, se află ctitoria marelui vornic al Țării de Jos, Nestor Ureche, *Mănăstirea Secu*, zidită în anul 1602. Înainte de aceasta a mai existat o așezare monahală, *Schitul lui Zosim*, menționată în câteva documente de la sfârșitul secolului XVI. Anterior însă, în zonă a existat viață monahală cu mult înainte de apariția acestui schit. O posibilitate de a demonstra această afirmație este de a analiza toponimele folosite în documentele de la sfârșitul secolului XVI – începutul secolului XVII și cele care sunt folosite în prezent. Toponimele utilizate în secolele XVI – XVII sunt cele folosite în hotarnice iar cele mai recente sunt preluate din descrieri de călătorie și hărți ale zonei.

În zona Mănăstirii Secu se găsesc următoarele toponime : *Poiana lui Ghenadie* la Est, *Poiana lui Gheorghe* și *Poiana lui Nifon* la Nord, *Muntele Vasan* și *Pustianul* la Vest, *Poiana Clopotăriei* sub Muntele Vasan, *Poiana lui Isochie* și *dealul Arșițelor* la Sud¹; complexul monahal fiind situat la Nord de râul Secu, aproximativ pe cursul său mijlociu. Aceste toponime par să denumească locul unde au fost pusnici câțiva călugări iar în *Poiana Clopotăriei* este posibil să fi existat o clopotniță. Toponimele *Secu*, *Seciul* și *Secătură* desemnează locul unde s-a tăiat pădurea² fiind termeni la fel de vechi precum toponimele *tăietură* și *ruptură*³ întâlnite în documentele moldovenești din secolul XV. Termenul *poiană* este răspândit în toate zonele de relief și este atribuit formelor de înființare în urma defrișărilor, unele moșii sau locuri unde au stat diverse persoane⁴, în cazul de față membrii ai cinului monahal. Toponimul *arșiță* are o frecvență mare de răspândire în zona carpatică și subcarpatică a Moldovei, fiind atribuit, în general unor munți, vârfuri, păduri și pâraie⁵. Provine fie de la defrișări prin foc, voite sau accidentale, fie de la temperaturi înalte pe timpul verii.

În această zonă mai există o serie de toponime care s-au menținut vreme de câteva secole, ele fiind deja cunoscute încă dinainte de fondarea Mănăstirii Secu. Astfel, în

¹ <http://secu.mmb.ro/asezare.html>

² Al. Obreja, *Din specificul toponimiei moldovenești*, în *Studii și cercetări științifice*, Bacău, 1972, p. 154-155.

³ La est de Mănăstirea Secu există un pârâu numit *Fundul Rupturilor*, ce se varsă în râul Secu, care este regăsit în harta realizată de Serviciul geografic al Armatei în 1917, Mănăstirea Secu, planșa 4272, <http://earth.unibuc.ro/harti/download-planuri-tragere.php>

⁴ Al. Obreja, *op. cit.*, p. 154.

⁵ *Ibidem*.

documentul din 21 august 1604, scris la Sihla⁶, privitor la hotarul mănăstirii, sunt specificate o serie de denumiri date formelor de relief, dintre care unele sunt folosite și în prezent, cum ar fi: vârful *Sihla*, *Izvorul Negru*, *Drumul Comorii*, *Poiana lui Ureche*⁷, râul *Topolița*, *apa Neamțului*, *chilia lui Prohor*, *valea Carpenilor*, *Poiana Popei*⁸, *chilia lui Chiriac*⁹, *piscul Cotnărelul*¹⁰, *apa Cotnărelul*, *apa Pipirigului*, *obcina Tăciune*, *vârful Pâinii*. În documentul din 22 iulie 1598, emis la Suceava, care este o „carte de întărire”, apare *Poiana Rusului*¹¹. În actul emis în data de 26 ianuarie 1453, la Suceava, apar termenii următori: *Poiana lui Ureacle*, *moara de la Topolița*, *gura Cacovei*, *gura Sascăi*, *râul Neamțu Mare* și *Poiana lui Rusco*. Acest document consemnează o danie a lui Alexandru voievod către mănăstirea Probota, iar pentru această danie s-a făcut și delimitarea proprietății „iar hotarnic a fost Oană Julici și megieșii. [...] pe cine îl va alege Dumnezeu să fie domn, acela să nu le clinească dania noastră, ci să le-o întărească și să le-o împuternicească [...]”¹².

Potrivit mențiunilor documentare de mai sus, se dovedește că unele toponime și hidronime nu și-au schimbat numele în decursul celor mai bine de 150 ani scurși între emiterea documentelor (1453 respectiv 1598, 1604), iar multe dintre ele se folosesc și în prezent. Dar, pentru că înainte de întocmirea actului s-a făcut o hotarnică, este evident că aceste denumiri erau împământenite de cel puțin două – trei generații, de unde se poate constata că denumirile erau folosite încă de la sfârșitul secolului XIV sau începutul de secol XV. Dacă aceste câteva elemente reperate au o asemenea vechime, cel puțin unele din cele enumerate mai sus, este posibil să fie la fel de vechi. De regulă, pentru aceste vremuri, toponimele nu pot fi reperate decât din hotarnice, iar întăririle de hotar preluau elementele actului precedent fără să le mai actualizeze.

Pe harta editată de Serviciul Geografic al Armatei Române în anul 1917, se pot observa o serie de denumiri ce demonstrează că în zonă a fost o intensă activitate religioasă și o îndelungată viețuire a monahilor pe aceste meleaguri, cum ar fi: *Poiana Stâna Monastirei*, *Plaiul Tăciunele*, *Poiana Crucei*, *Pârâul Crucei*, *Râul Secu*, *Poian lui Ion*, *Pârâul Sihla*, *Muntele Sihla*, *Poiana Schitului*, *Poiana Pahumei*, *Pârâul Chilii*, *Poiana Chilii*, *Poiana Trapezoiu*, *Pârâul Trapezoiu*, *Pârâul Arșiței*, *Poiana Arșița Mică*, *Poiana Arșița Mare*, *Poiana Roman*, (pârâul) *Fundu Rupturilor*, *Poiana Rea*, *Valea Rea*, *Pârâul Văii Rele*, *Dealul Vacilor*, *Râul*

⁶ *Documente privind Istoria României* (DIR), Veacul XVII, A. Moldova, vol. I (1601-1605), București, 1952, doc. 252, p. 177.

⁷ Poiana lui Ureche este plasată de Mihai Costăchescu în comuna Urecheni, județul Neamț, Vezi Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 449 iar Dionisie Udișteanu în *Graiul evlaviei străbune*, ediția II, revizuită și adăugită. Colecție recuperată, îngrijită și adăugită de Mircea Motrici, Suceava, 2005, p. 19 menționează *valea lui Ureche* ce este situată în apropierea satului Vânători – Neamț, jud. Neamț la cca. 10 km de Mănăstirea Secu.

⁸ Acest toponim era recent folosit pentru acea vreme deoarece în document este menționat „*Poiana Popei, unde a fost Chilia lui Veniamin*”.

⁹ Este situată în comuna Pipirig, fiind cunoscută și sub denumirea de Chiriacul Poiană, Cf. Daniela Butnaru, *Oral/ VS/ scris în toponimie*, http://www.usb.md/limbaj_context/volcop/2/art/butnaru.pdf

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ DIR, Veacul XVI, A. Moldova, vol. IV (1591-1600), București, 1952, doc. 288, p. 235-236.

¹² DRH, A, Moldova, vol. II (1449-1486), volum întocmit de Leon Șimanschi, Georgeta Ignat, Dumitru Agache, București, 1976, doc. 26, p. 33-36.

Neamțu, Pârâul Săscuța și Vârful Nifon¹³. Dintre aceste elemente, doar câteva sunt prezente în hotarnicele arătate mai sus (*Plaiul Tăciunele, Râul Secu, Muntele Sihla, Râul Neamțu*), dar nici celorlalte nu li se poate contesta vechimea, ele nefiind reperate documentar deoarece nu erau situate pe hotar, ci în vatra mănăstirii.

Din acestea se poate deduce că viața monahală pe valea Secului cel mai probabil a avut continuitate încă de la sfârșitul secolului XIV sau începutul secolului XV¹⁴, fiind posibil ca aceste toponime să fi fost încetățenite odată cu venirea ucenicilor lui Nicodim în Țara Moldovei, unde au reorganizat viața monahală ținând cont și de tradițiile locale, unde au primit și locașuri ctitorite de domn¹⁵. Această stare a lucrurilor poate fi reală, deoarece la câțiva kilometri distanță de Valea Secului, la sfârșitul secolului XIV, a fost fondată Mănăstirea Neamț și nu este exclus ca unii dintre călugării de acolo să fi ajuns și pe Valea Secului poate ca sihaștri.

Schitul lui Zosim este prima așezare monahală consemnată documentar pe valea Secului, în a doua jumătate a secolului XVI, într-un document emis de Petru Șchiopu la Iași, datat inițial în perioada 1582-1584¹⁶ sau 1585-1591¹⁷. În acest act sunt menționate două personalități ale vremii Andrei (Corcodele) hatman și Agafton, episcopul de Roman¹⁸. Din informațiile actuale se știe că Andrei a fost hatman în perioada 11 aprilie 1586 – 24 august 1589¹⁹, deci documentul este emis în acest timp. Chiar dacă este primul document cunoscut care menționează existența mănăstirii Schitul Zosim, acesta nu poate fi considerat un act de fondare, deoarece este un act de întărire a unei situații deja existente. Pentru a avea o imagine de ansamblu se va expune documentul integral:

Petru voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovlahiei. Iată că domnia mea am dat și am miluit pe rugătorii domniei mele, Dosotheiul egumen și alți călugări cari trăiesc în sfânta mănăstire numită Schitul Zosin, unde este hramul sfântului Ioan Botezătorul, cu acel loc și mănăstire care este mai sus scris, Schitul lui Zosin. Și iarăși să aibă ei a ține sfânta mănăstire și tot locul, cât vor fi curățit, de la gurile Săcului, unde dau în Neamț și până unde vor fi curățit.

¹³ <http://earth.unibuc.ro/harti/download-planuri-tragere.php>

¹⁴ La prima ediție a Simpozionului *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*, desfășurat la Mănăstirea Secu, în perioada 25-27 mai 2012, unii dintre specialiștii invitați au opinat că situl arheologic de la Vechiul Schit Nifon, pe teritoriul Mănăstirii Secu, prezintă urme de construcție ce par să fie de la începutul secolului XV, dar acesta nu sunt întărite și din punct de vedere documentar.

¹⁵ N. Grigoraș, *Primele mănăstiri și biserici moldovenești (Ctitori și proprietăți boierești)*, în *Studii și Cercetări Istorice*, vol. XX, Iași, 1947, p. 115.

¹⁶ Al. Gonța, *Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nistor Ureche: Schitul lui Zosin*, în *MMS*, nr. 7-8, Iași, 1962, p. 698.

¹⁷ DIR, A, veacul XVI, vol. III (1571-1590), București, 1957, nr. 325, p. 367, actul este datat după Andrei hatman, în continuare se va cita DIR, A, veac XVI/XVII.

¹⁸ Agaton a fost episcop al Romanului de trei ori în perioada 1582 septembrie/octombrie – 1591, 1595 toamna – 1600 mai, 1600 septembrie – 1606 martie, cf., preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, 1984, p. 171-173, 178.

¹⁹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Romanescă și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 291.

Și nimeni să nu aibă nici o treabă cu ei și nici cu locul lor, ci să aibă ei a ține după cum a întocmit și episcopul de Roman Agafton. Și altul să nu se amestece înaintea acestei cărți a domniei mele.

Însuși domnul a spus ... Scris în Iași ...

Andrei hatman a învățat.

Barbă Albă (a scris)²⁰

Din act rezultă că egumen era Dosoftei care – potrivit lui Andronic Popovici – ar fi fost avansat la rangul de egumen, în data de 24 octombrie 1590²¹. Această dată este greșită, deoarece Dosoftei apare ca egumen înainte de acest an, după cum se poate observa și în documentul expus mai sus iar din datele arătate se pare că acesta a fost stareț al mănăstirii Schitul lui Zosim și al Mănăstirii Secu în perioada 1582 ? -1606²².

Un aspect foarte important este acela că Schitul lui Zosim avea rangul de mănăstire, deși condusă de un egumen și nu de stareț așa cum este specificat în act și atunci se pune întrebarea: când a dobândit schitul rangul de mănăstire? În document mai este specificat faptul că Schitul Zosim avea hramul sfântului Ioan Botezătorul, iar averea mănăstirii era constituită doar din vatra de pe valea Secului, mai exact „de la gurile Săcului, unde dau în Neamț și până unde vor fi curățit”, de unde se poate presupune că schitul era așezat undeva în apropierea gurii de vărsare în râul Neamț, nicidecum în cimitirul actualei Mănăstiri Secu. Această poziționare a schitului – în cimitir – este susținută de Dionisie Udișteanu, care a preluat informația din manuscrisul lui Andronic Popovici, *Istoria sfintelor mănăstiri Neamțu și Secu*²³.

Poziționarea bisericii Schitului lui Zosim în cimitirul actual al mănăstirii Secu este arătată de ieroschimonahul Andronic Popovici, în *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamțu și Secu* (1857), pe locul unde se află în prezent biserica cu hramul „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”. Această informație este completată de monahul Câmpanu Iustin în lucrarea *Mănăstirea Secu o veche și nestinsă candelă în Munții Neamțului*, care afirmă că în 1832 pe locul vechiului schit a lui Zosim, care a fost distrus în anul 1821, a fost construită biserica amintită mai sus²⁴. Aceleași informații s-au obținut și de la monahii ce viețuiesc în prezent în mănăstire, care știu acestea conform tradiției. Aceste informații nu au un suport documentar solid, iar din punct de vedere arheologic nu au fost reperate vestigii în zonă deoarece în acest perimetru nu s-a desfășurat nici o cercetare arheologică care să confirme sau să infirme existența unui locaș de cult mai vechi. Este posibil ca tradiția să se bazeze pe un fapt real și anume pe strămutarea – la un anumit moment – a vechii biserici atribuite lui Zosim pe locul din cimitir, așa cum este cazul clasic al vechii biserici de la Volovăț care a fost strămutată la Putna.

În documentul expus mai sus poate fi remarcată și porunca domnească „Și nimeni să nu aibă nici o treabă cu ei și nici cu locul lor ...”, care arată faptul că hotarul mănăstirii a fost

²⁰ DIR, A. XVI, Vol. III, nr. 325, p. 367.

²¹ Arhim. Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 23.

²² Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 705-706.

²³ Arhim. Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 23.

²⁴ Monah Iustin Câmpanu, *Mănăstirea Secu o veche și nestinsă candelă în Munții Neamțului*, Iași, 2006, p. 27.

încălcăt de vecinii din jur, iar pentru reglementarea acestei probleme s-a stabilit hotarul după cum l-a găsit episcopul de Roman.

În același act se poate remarca și sintagma „Schitul lui Zosin”, din care se poate înțelege că așezarea monahală a fost ctitorită de un anume Zosin, despre care Andronic Popovici, în *Istoria sfintelor mănăstiri Neamțu și Secu*, relatează următoarele: „În anul 1560, un stareț oarecare, anume Zosima, împreună cu ucenicii săi, s-au sălășluit în locul unde se află și până acum biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, puțin mai la vale de zidul mănăstirii (Secu). Și curățind pădurea de pe acolo și făcându-și un schitișor și o bisericuță de lemn și punându-i prăznuirea „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, petrecea în nevoiețe călugărești, iară schitul își avea numirea după starețul său, adică Zosima”²⁵.

După cum se știe în Moldova secolelor XV-XVI, așezămintele monahale purtau deseori numele fondatorului lor, deci, în cazul de față, mănăstirea ar fi fost ctitorită de un anume Zosim, despre care până în prezent nu sunt informații documentare lămuritoare pe deplin.

Potrivit pomelnicelor mănăstirii Secu, de la începutul secolului XIX, primul în lista stareților este Zosima²⁶, iar anul de ridicare a sa pe scaunul mănăstirii este 1560²⁷. În istoriografie se vehiculează că anul de fondare al așezării este 1564, când Gheorghe fost stolnic dăruiește schitului un vad de moară la Purcelești, pe Gârla Putnei²⁸. Informația este eronată, deoarece dania este făcută mănăstirii Secu la 13 ianuarie 1624 de către Gheorghe mare stolnic²⁹. Până în prezent nu s-a descoperit nici un document de la 1560, 1564 sau anul 1530 care să menționeze Schitul lui Zosim/n, iar în istoriografie sunt acceptate aceste date chiar dacă sunt îndoielnice³⁰. Anul 1530 este propus de monahul Iustin Câmpanu sugerând că obștea ar fi venit de la Mănăstirea Neamț, dar nu are suport documentar pentru a dovedi aceasta³¹.

După expresia „Schitul lui Zosin”, putem deduce că Zosin este ctitorul schitului, fiindcă acest tip de sintagme sunt întâlnite și în documentele din secolele XV-XVI. Al. Gonța îl arată drept ctitor al schitului pe Zosin vistiernicul, acesta fiind singurul care apare în documentele publicate până în prezent. El apare în documentele vremii pentru prima dată la 23 iunie 1589³², când vinde a patra parte din satul Crivești, de la Strunga, care a fost moștenită de la mama sa Dragna, fiica lui Dan hatman și nepoata lui Cozma Șarpe postelnicul. A vândut partea din sus în apropiere de biserică cu două iazuri și loc de moară lui Simion Stroici mare vistier cu 16000 de aspri. La puțin timp după această vânzare el moare, fiindcă în actul din 11 mai 1596, fiica lui

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Pomelnicele Mănăstirii Secu*, Inv. 66, f. 5 și 67, f. 5.

²⁷ Cf. Arhim. Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 23 și Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, vol. IV, București, 1915, p. 38.

²⁸ Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 24, Ștefan Balș, *Mănăstirea Secu*, București, 1966, p. 6.

²⁹ DIR, A, XVII, vol. IV, p. 258-259.

³⁰ Cf. V. A. Urechia, *Biserica din Cetatea Neamțu și documente relative la Vasile Lupu și Doamna Ruxandra*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tomul XI, 1888-1889, București, 1890, p. 117; George Ioan Lahovari, General C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. V, București, 1902, p. 47; Marin Dumitrescu, *op. cit.*, p. 38; Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 23; Ștefan Balș, *op. cit.*, p. 6; Monah Iustin Câmpanu, *op. cit.*, p. 6.

³¹ Iustin Câmpanu, *op. cit.* p. 6.

³² DIR, A, XVI, vol. III, p. 435.

Ștefana și cumnatul lui Zosin, Dumitru uricar căsătorit cu sora lui, Todosia, revendică proprietățile moștenite de la Zosin, satul Seliștea Ruși pe Orbic cu iaz și moară. Acest loc a fost zălogit lui Sechil cămărașul pentru 1000 de zloți. Reclamanții au mărturisit în fața domnului Ieremia Movilă „că n-a vândut de tot Zosin această jumătate din Seliștea”³³. Sechil le-a achitat suma de 30 de taleri fiecăruia și a cumpărat definitiv acea parte din sat. Din aceste acte rezultă că Zosin a murit între anii 1589-1596.

Tot Al. Gonța a încercat să afle cum a ajuns Nestor Ureche ctitor la Mănăstirea Secu. Din studiul său dedicat schitului Zosin, reiese că Zosin vistiernicel era înrudit cu Nestor prin soția sa Mitrofana, care a fost fiica lui Ionașco Jora, soră cu Toader Jora și Miera și Anghelina căsătorită cu Iosif Veveriță din Havatiești apoi cu Ion Mogâldea³⁴. Ei au avut o nepoată de văr, Mărica, căsătorită cu Ionașcu Dracsin din Havatiești, pârçalab de Neamț, iar tatăl lui Zosin a fost Toader Dragsin³⁵. Gonța susține că Zosin Dracsin a fost văr cu Iosif Veveriță, dar și cu Ionașco Dragsin, astfel Mărica, vara secundară a Mitrofanei, și sora sa Salomia au fost cumnatele lui Zosin³⁶.

În documentele publicate până în prezent, se poate observa că între tatăl lui Zosin, Toader Dragsin și Ionașcu Dragsin nu poate fi stabilită nici o legătură genealogică, deoarece nu s-a găsit nici un document din cele publicate până în prezent care să ateste vreo proprietate comună (sat, moara, iaz, pomet etc.) pe care aceștia, sau rudele lor apropiate, să le fi împărțit între ei. Credem că este vorba despre o simplă coincidență de nume.

În al doilea rând acest Zosin, care a trăit în a doua parte a secolului XVI, nu poate fi ctitor al schitului Zosin; din punct de vedere biologic, în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu el nu putea fi decât adolescent, deci nu putea fi ctitor la o vârstă atât de fragedă iar acesta nu putea fi în același timp egumen și vistiernicel.

În al treilea rând, se pune întrebarea: ce relație a fost între Zosin vistiernicel și Domnie ca el să poată înființa o așezare monahală pe teritoriul ocolului Cetății Neamțului? La aceasta nu se poate răspunde, deocamdată, din lipsă de documente care să ateste acest lucru.

În însemnările lui Andronic Popovici, preluate de Dionisie Udișteanu, se arată că așezarea a fost înființată de starețul Zosim, împreună cu obștea sa în vremea domniei lui Alexandru Lăpușneanu³⁷. Ctitorirea acestei așezări ridică mai multe întrebări. În primul rând, de unde a venit Zosim cu obștea sa și unde își avea metania? La ce mănăstire a fost închinat schitul în momentul fondării? Noul locaș a avut statutul de schit? Când a devenit mănăstire? Sunt întrebări la care nu se poate răspunde deocamdată, din lipsă de documente.

Dionisie Udișteanu menționează că, în timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu, un monah Zosima, a primit de la domn învoire să construiască o așezare monahală pe domeniul/ocolul Cetății Neamțului, care era situat între hotarele mănăstirilor Neamț și

³³ *Ibidem*.

³⁴ Al. Gonța, *op. cit.*, p. 711-712; Ștefan S. Gorovei, *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în ALIL, p. 112-115.

³⁵ Al. Gonța, *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, *Indicele numelor de persoane*, București, 1995, p. 167, 752.

³⁶ Idem, *Un așezământ de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nistor Ureche: Schitul lui Zosin*, p. 712.

³⁷ Arhim. Dionisie Udișteanu, *op. cit.*, p. 23.

Agapia³⁸. Au existat cazuri în care inițiativa ctitoririi a aparținut membrilor cinului monahal, care au solicitat ca domnul sau boierii să devină ctitori pentru a obține contribuția materială a acestora și pentru protecția de care puteau beneficia în cazul unor situații litigioase³⁹. Nu s-a observat până acum, cel puțin în scris, că Zosin/Zosim/Zosima putea fi numele de călugărie al personajului, ceea ar însemna că ar mai fi șanse de identificare. Această posibilitate este sugerată și de singularitatea numelui în Moldova acelor timpuri. Este posibil ca Zosim să fi fost monah și nu laic, atunci când a ctitorit așezarea monahală în cauză.

Din cele arătate mai sus, se pare că schitul a fost fondat în timpul lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561, 1564-1568), iar pentru a veni cu argumente temeinice privind fondarea schitului în timpul domniei lui, care este și ctitor⁴⁰, se vor folosi câteva documente emise de Ieremia Movilă, cu privire la fixarea hotarelor dintre mănăstirea Agapia și schitul lui Zosin/mănăstirea Secu, așa cum au fost stabilite în vremea lui Alexandru Lăpușneanu. Actele emise de Aron voievod și Ieremia Movilă, au conținut asemănător, primul din 19 iulie 1594, Iași⁴¹ și al doilea 15 iulie 1596, Suceava⁴². În ele este specificat că hramul mănăstirii este Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul pe când în alte documente este menționat doar Sfântului Ioan Botezătorul⁴³; de aici se poate presupune că biserica a fost reconstruită (rectitorită)⁴⁴.

Domnii Țării Moldovei, Aron voievod și Ieremia Movilă întăresc hotarul mănăstirii „să-și oprească **hotarul vechi pe unde a fost de demult**, de la gura Secului și până sub Sihlă, unde se despart două izvoare de apă”⁴⁵.

În documentul dat de Ieremia Movilă, de la Suceava, în data de 9 septembrie 1597⁴⁶, se arată că Vlădica Nicanor și călugării de la mănăstirea Agapia s-au înfățișat în fața domnului și au cerut confirmarea unui act emis de Iancul (Sasul) voievod (1579-1581) pentru mănăstirea lor. Se preciza că hotarul mănăstirii Secu era inclus în cel al mănăstirii Agapia. Ei susțineau că „mănăstirea Secul este pe locul și pe hotarul lor”, dar călugării de la schitul Zosim au dat următorul răspuns: „(...) mănăstirea lor nu este pe locul Agapienilor și au cerut de la dâșii să le arate un ispisoc făcut de la Alexandru voievod de danie și n-au voit să se lase pe uricul cunoscut de la Iancul voievod, pentru că l-a făcut cum i-a fost voia, fără hotarnic și fără nimeni, fiindcă în acea vreme el a fost mitropolit (Nicanor) și era stăpân atunci să facă cum i-a fost voia și a luat locul mănăstirii Secu și mult loc”.

În acel moment s-a alcătuit o “comisie” de hotarnici formată din Filotei, egumenul Galatei și Vasile fost ceașnic. Ei au primit sarcina de a „cerceta acel uric sau ispisoc ce-l au ei de la Alexandru voievod și până unde le va arăta locul mănăstirii Agapia, pe acolo să aibă a ține. Iar

³⁸ *Ibidem*, p. 22.

³⁹ Voica Pușcașu, *Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVII-lea*, București, 2001, p. 143.

⁴⁰ *Pomelnicele Mănăstirii Secu*, Inv. 66, f. 3 și 67, f. 2.

⁴¹ DIR, A, XVI, vol. IV, nr. 139, p. 113.

⁴² *Ibidem*, nr. 192, p. 145.

⁴³ DIR, A, XVI, vol. III, nr. 325, 473; DIR, A, XVI, vol. IV, nr. 183, 191.

⁴⁴ Voica Pușcașu, *op. cit.*

⁴⁵ DIR, A, XVI, p. 113, 145.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 238, p. 178-179.

dacă se va arăta cumva și locul mănăstirii Secu în acel ispisoc de la Alexandru voevod, voi încă să cercetați, ca să le dați locul cu hotar, cât va fi după puterea lor, ca să le ajungă și să le puneți stâlpi...”. Iar la sfârșitul actul domnul a poruncit următoarele: „Cum veți afla, tot să se scrie, să li se facă dires, să nu se mai învăluiască”⁴⁷.

În anul 1604 s-a redeschis procesul între cele două mănăstiri, Secu și Agapia, privitor la hotarul dintre ele. Astfel, la 29 iulie 1604, episcopul Nicanor, fost mitropolit, a scris domnului țării, Ieremia Movilă, că a fost formată o comisie care să stabilească hotarul dintre cele două mănăstiri. Aceasta era formată din episcopul Nicanor, obștea mănăstirii Agapia, obștea mănăstirii Secu, episcopul de Roman, Agafton, episcopul de Rădăuți, Teodosie, episcopul de Huși, Filotei și marele vornic Ureche. Aceștia au ales hotarele „(...) cum au aflat mai drept, între mănăstiri și dinspre toate părțile, precum și în privilegii arată toate semnele, cu bunăvoința noastră și pan Ureche mare vornic al Țării de Jos, după porunca și învățătura milostivirii sale domnul, cu multă sânguință și cu multă trudă și am umblat noi înșine până la apa Bistriței și însuși pan Ureche mare vornic și cu călugărașii noștri și-au făcut bouri și stâlpi”⁴⁸.

În „sama” făcută de hotarnici, în același an, pe data de 21 august, la Sihla, nu mai este specificat că au făcut hotarnica după privilegii, dar se menționează că a participat și Gheorghe părcălab de Neamț, care, împreună cu ceilalți menționați mai sus, au hotărnicit „cum am aflat sufletele noastre”⁴⁹. Deci, se poate trage concluzia că cercetarea hotarului s-a făcut tot după actele anterioare de danie și întărire de privilegii.

Ieremia Movilă, în actul emis la Buciușești, în data de 16 Octombrie 1604, a rezolvat litigiul dintre cele două mănăstiri. În act se precizează că Nicanor, fostul mitropolit, împreună cu obștea mănăstirii Agapia, au reclamat mănăstirea Secu în fața domnului afirmând – în baza unui act de la Iancul Sasul – că aceasta din urmă este zidită pe teritoriul lor și în temeiul acestui uric „ne-au rugat să stricăm acea sfântă mănăstire”⁵⁰. Monahii care viețuiau la mănăstirea Secu au răspuns acuzațiilor în modul următor: „au zis că mănăstirea lor nu este pe locul Agapiei, cum spun ei, ci este zidită și făcută pe locul cetății Neamțului și au arătat ispisoc de danie și miluire de la Alexandru voevod și privilegii de întărire de la Bogdan și Petru și Aron voevozi”⁵¹.

Din acest înscris se poate deduce că Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568) a ctitorit mănăstirea Schitul lui Zosim, înzestrându-o cu teren din ocolul Cetății Neamțului, iar Bogdan Lăpușneanu (1568-1572), Petru Șchiopu (1574-1579; 1582-1591) și Aron voievod (1591-1595) au întărit, la rândul-le, proprietățile mănăstirii.

Hotarul Mănăstirii Secu a fost următorul: Sihla, obârșia Izvorului Negru, Coasta lui Moise, Piciorul Câinelui, Drumul Comorii, Poiana lui Ureche, Molidviș, Topolița, chilia lui Prohor, chilia lui Veniamin, dealul Muncelul Carpănelui, runcul Carpănelui, valea Carpănelui, Poiana Popii, chiliile lui Spiridon, Muncelul, chilia lui Chiriac, valea Peperigului, Bran, gura și apa Mihaiului, Mihăețul, vârful Plaiului, Trapeze, vârful Argelii, Coruilul, Lărgușorul, Largul, izvorul Țiganului, costișa Largului, Molidvel, unde se

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ DIR, A, XVII, vol. I, p. 173-174, nr. 247.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 176, nr. 252.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 182-185, nr. 260

⁵¹ *Ibidem.*

împreună cu hotarul Râșcanilor cu al Nemțenilor și al celorlalte mănăstiri cu hotarele ungurești, piatra Tulgheșului, Pietrele Roșii, Hurduga, Teiul, Fruntea Bubei, Strâmtura, vârful Bubei, culmea Bubei, Rătunda, capătul Măceșului, Măceșul cel mare, Stâna, Crainicul, Tăciune, obcina Tăciune, vârful Pâinii, Sihla⁵². Din această enumerare de toponime și hidronime se poate observa că hotarul mănăstirii se întindea de la râurile Topolița și Neamț până la hotarul cu Transilvania. Se pare că teritoriul mănăstirii a fost conceput inițial, de ctitor, ca un culoar interpus între mănăstirile Neamț și Agapia, ce ajungea până la granița cu Transilvania, pe care nu știm, deocamdată, cu ce scop l-a desprins din ocolul Cetății Neamțului. În această hotarnică sunt preluate toponimele existente în actele celor patru domni amintiți mai sus. Dintre acestea se pot remarca unele puncte de hotar ce poartă numele unor asceți retrași din lume – de la jumătatea secolului XVI sau poate mai devreme⁵³ – populând codrul, cum ar fi: chiliile lui Moise, Prohor, Veniamin, Spiridon și Chiriac, ceea ce ne poate duce cu gândul la faptul că viața monahală pe aceste meleaguri a existat și înainte de fondarea Schitului lui Zosim iar dacă ținem cont de perioada în care se înrădăcinează un toponim putem afirma că acestea ar data încă din secolul XV.

Ieremia Movilă, către sfârșitul actului, în cauză, a poruncit ca: „*acel uric, pe care l-a avut sfânta mănăstire Agapia de la Iancul voevod, s-a hotărât să se rupă sau să se arunce în foc. Să le fie hotare pe aceste semne care acum li s-au însemnat. Iar părintele Nicanul și cu monahii de la Agapia au dat seamă sub blestem, cum a pierit din cauza cătanelor, când au venit cu Mihai voevod, asupra țării domniei mele*”⁵⁴. Mai există un alt uric cu același text, care are, în plus, enumerați membrii sfatului domnesc, blestemul și formula de coroborație, fiind dat în Suceava la 20 aprilie 1605⁵⁵.

Aceste documente au fost menționate pentru a arăta că *Schitul lui Zosim* a fost fondat pe terenul Cetății Neamțului, de către Alexandru Lăpușneanu împreună cu Zosim, așa cum este arătat și în pomelnicele Mănăstirii Secu din prima jumătate a secolului XIX⁵⁶.

Mai sus s-a făcut referire doar la vatra Schitului Zosim, dar aceasta a avut și alte proprietăți pentru care s-au emis acte de danie și întărire.

Prima danie de acest fel – cunoscută până în prezent – este făcută de Petru Șchiopu, la Iași, în data de 10 martie 1588, prin care domnul poruncește: „*cu această carte a domniei mele rugătorilor de noștri de la sfânta mănăstire numită Schitul lui Zosim, unde este hramul sfântului Ioan Înaintemergătorul, pentru aceia ca să fie tari și puternici cu această carte a domniei mele, să-și fie o <moară> de la Borcești, care acea moară le este dată de domnia mea*”⁵⁷. Petru Șchiopul astfel și-a dobândit calitatea de ctitor; de altfel el este trecut și în pomelnicele Mănăstirii Secu din prima jumătate a secolului XIX⁵⁸.

În anul 1589 s-a declanșat un proces între Schitul lui Zosim și rudele monahiei Praxia, care reclamau proprietatea unei prisăci de lângă Borcești. Această situație a fost rezolvată de

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Unele toponime din zonă apar la mijlocul secolului XV.

⁵⁴ DIR, A, XVII, vol. I, p. 184.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 319, p. 235-238.

⁵⁶ *Pomelnicele Mănăstirii Secu*, Inv. 66, f. 3 și 67, f. 2.

⁵⁷ DIR, A, XVI, vol. 3, p. 380-381, nr. 473.

⁵⁸ *Pomelnicele Mănăstirii Secu*, Inv. 66, f. 3 și 67, f. 2.

Petru Șchiopu, care a dat un act de întărire la Iași, în data de 24 octombrie 1589, călugărilor de la Schitul lui Zosim pentru că:

Dosofteiu ieromonah, [a venit] cu un zapis de mărturie pe care l-au avut ei de la Praxia monahia, cum ea s-a închinat și s-a dat sfântului schit, cu tot ce a avut ea și cu o prisacă cu stupi, care această prisacă este lângă Borcești și cu toate ce a avut ea, nesilită de nimeni, nici asuprită, ci de bună voia ei s-a închinat și s-a dat sfântului schit. Iar ei să aibă a o scrie în sfântul mare pomelnic și în cele mici și când va fi săvârșirea ei, să aibă a o sluji și a o prohodî⁵⁹.

Din act reiese că monahia Praxia și-a dat bunurile cu condiția ca ea să fie trecută în pomelnicul cel mare și cel mic, iar când va fi săvârșirea ei să o pomenească; cu această condiționare ea a trecut în rândul ctitorilor.

Ieremia Movilă scrie de la Suceava, în data de 14 iulie 1596, lui Vasile pârčalab de Neamț să lase „satul Borcești cu moara ce a fost dată mai înainte de această vreme, rugătorilor noștri și sfintei mănăstirii de la Secul, unde este hramul sfântului prooroc și înainte-mergătorul Ioan și cu tot venitul lui și cu o prisacă pentru stupi pe care o au ei acolo, ca să le fie lor dăruită de noi și miluire sfântului loc și mănăstirii pe care am scris-o mai sus, cu acel sat și cu moară și cu prisacă”⁶⁰. Domnul, pe lângă moară și prisacă, le dăruiește și satul Borcești⁶¹ „ca să le fie lor dăruită de noi și miluire sfântului loc și mănăstirii”; din aceste cuvinte se poate deduce că Ieremia Movilă, contribuind la îmbogățirea așezării monahale, a dobândit și calitatea de ctitor. De altfel, acesta este înscris și în pomelnicele mănăstirii Secu de la începutul secolului al XIX⁶².

În jurul anului 1591 a izbucnit un nou conflict între mănăstirile Secu și Neamț, care a fost soluționat la 1 septembrie 1591 la Suceava, când egumenul Serafim și starețul Ifrosin al Neamțului scriu că cele două obști au intrat în conflict. „(...) și a fost sfadă între noi și ei (obștea mănăstirii Secu) nefiind cu nimic vinovați față de noi și apoi ne-am căit și noi înșine de bună voie ne-am împăcat (...). Iar dacă ni se va părea vreo pagubă sau strâmbătate dinspre sfinția sa (dascălul Dosoftei), sau de la oamenii lui sau a sfinției sale și a oamenilor săi dinspre noi, să avem a ne căuta cu legea și dreptatea și nu cu răul și cu măciuca și cu alte arme, să nu avem a ne ridica unii asupra altora niciodată în veci, cât va fi sfânta mănăstire”⁶³. Din document rezultă că obștea mănăstirii Neamț a început conflictul (nu este precizat motivul) și a încercat să își facă dreptate singură, folosind măciuca și cu alte arme, dar s-au împăcat, promițând ca de acum înainte să își rezolve litigiile între ei conform legii/judecării.

Și cu mănăstirea Agapia, în afară de problema hotarului, au mai fost o serie de procese, care vor fi redată în continuare. În 1598 iulie 22, la Suceava, Ieremia Movilă a întărit „rugătorilor noștri Dosoftei egumen și tuturor fraților călugări de la mănăstirea Secul. Pentru aceia, să fie ei tari și puternici cu această carte a noastră a ține poiana ce se numește poiana

⁵⁹ DIR, A, XVI, vol. 3, p. 445-446, nr. 535.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. 4, p. 144, nr. 191.

⁶¹ Pentru moara și prisaca din Borcești mai sunt date două acte de întărire de Ieremia Movilă la Suceava, în data de 11 iulie 1598, DIR, A, XVI, vol. 4, p. 227-228, nr. 277, 278.

⁶² *Pomelnicele Mănăstirii Secu*, Inv. 66, f. 3 și 67, f. 2.

⁶³ DIR, A, XVI, vol. 4, p. 37, nr. 41.

Rusului și fânețele ce au pretutindeni, pe unde au cosi, cum au ținut până acum”⁶⁴. Călugării mănăstirii Agapia au ignorat acest act de întărire dat mănăstirii Secu și au cosit fânul ce se cuvenea obștii mănăstirii Secu. Ultima a reclamat aceasta în fața domnului care le-a dat act de întărire, la Suceava, în data de 2 decembrie 1598: „s-au jeluît domniei mele rugătorii noștri Dosoftei și tot soborul de la mănăstirea Secu, că au făcut niște fân în poiană, unde se numește Poiana Rusului și sfinția voastră (chir Nicanor) nu voiește a le da acel fân. Pentru aceea, dacă veți vedea această carte a domniei mele, sfinția voastră să le dați acel fân, ca să și ierneze vitele cu acel fân, iar când se va hotărnicii, la care parte se cuvine acea poiană, ei de aici înainte o vor ține”⁶⁵. Din câte se poate observa, fânul era vital pentru iernarea vitelor obștii mănăstirii Secu. Călugării de aici au făcut cereri disperate către domnie, obținând fânul ce li se cuvenea prin act domnesc.

Dar călugării mănăstirii Agapia nu s-au oprit cu revendicările aici. În anul următor în data de 15 aprilie, la Suceava, mănăstirea Secu a primit o întărire „să pască oile mănăstirești pe braniștea care a fost a cetății Neamțului și să facă stână acolo unde la va fi voia. Pentru aceea, să nu aibă a-i opri Agăpianii, nici alții nimeni de la acea braniște, înaintea acestei cărți a noastre”⁶⁶. Dar problema fânațelor și a locurilor de pășune nu s-a oprit aici. În 3 iulie 1600, la Iași, Mihai Viteazul a dat act monahilor de la mănăstirea Secul, „ca să fie tari și puternici cu această carte a domniei mele a opri și a ține fânațul lor, de la aria cea veche până la chiliile Toptisului și de acolo până la gura Carpănelui”⁶⁷. După anul 1602 Schitul lui Zosim este substituit de Mănăstirea Secu, care a fost (re)ctitorită de Nestor și Mitrofana Ureche, iar problemele litigioase cu vecinii săi vor continua și în secolul XVII.

Din cele redată mai sus se poate observa că schitul lui Zosim a fost fondat în timpul domniei lui Alexandru Lăpușeanu, așa cum reiese din documentele de întărire a vetrei monahale emise de Ieremia Movilă. Această informație este preluată și de Andronic Popovici care menționează anul de început al vieții monahale 1560. Conform toponimiei observate în documente și pe hărți se poate deduce că pe valea Secului și în apropiere a exista viață monahală încă de la începutul secolului XV, odată cu venirea ucenicilor lui Nicodim din Țara Românească.

Amplasarea schitului nu este cunoscută cu precizie nici în prezent, monahii din mănăstirea Secu susțin, conform tradiției, că biserica schitului Zosim a dăinuit până la 1821, când a fost arsă de turci. Din documentul emis de domnul Țării Moldovei, Petru Șchiopul, în perioada 1585-1589 se poate observa că schitul era amplasat în zona unde râul Secu se varsă în Neamț/Ozana. Această problemă poate fi rezolvată doar dacă se vor descoperi documente noi și în urma unor cercetări arheologice.

O altă enigmă care dăinuie de multă vreme este cea legată de ctitor. Istoricul Alexandru Gonța îl arată ca ctitor pe Zosim vistiernicel, care în opinia sa era înrudit cu Mitrofana, soția lui Nestor Ureche. Din scrierile arhim. Dionisie Udișteanu, care a preluat informația de la Andronic Popovici, ctitor este Zosima care împreună cu ucenicii lui s-au stabilit pe valea Secului. În pomelnicele mănăstirii Secu primul în lista stareților este

⁶⁴ *Ibidem*, p. 235-236, nr. 288.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 240, nr. 294.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 257-258, nr. 318.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 296, nr. 360.

Zosima. Din cele expuse în acest studiu se poate trage concluzia că Zosim vistiernicel nu era înrudit cu Mitrofana Ureche și nu a fost ctitor din cauză că în timpul lui Alexandru Lăpușneanu, el din punct de vedere biologic nu putea fi decât un adolescent și conform documentelor el nu putea fi în același timp monah (egumen) și vistiernicel.

Această așezare apare în documente sub mai multe denumiri: (mănăstirea) Schitul lui Zosin (1585-1591⁶⁸, 5 mai 1596⁶⁹), Schitul lui Zosim (10 martie 1588⁷⁰, 24 octombrie 1589⁷¹, 1 septembrie 1591⁷², 11 iunie 1598⁷³), Schitul Zosima (11 iunie 1598⁷⁴) și mănăstirea Secu (19 iulie 1594⁷⁵, 14 iulie 1596⁷⁶, 15 iulie 1596⁷⁷, 9 septembrie 1597⁷⁸, 22 iulie 1598⁷⁹, 2 decembrie 1598⁸⁰, 15 aprilie 1599⁸¹, 3 iulie 1600⁸²). Din câte se poate observa schitul lui Zosim a dispărut din documente după 11 iunie 1598, rămânând doar denumirea Mănăstirea Secu.

Această așezare monahală a fost construită pe teritoriul ocolului Cătății Neamțului în vremea lui Alexandru Lăpușneanu. Teritoriul rupt din hotarul cetății se întinde pe o fâșie ce se întinde de la Vânători-Neamț până la granița cu Transilvania. Această ctitorire se pare că a fost una strategică - nu se știe cauza - dar pare să fie una militară, deoarece în vremea lui domnului Vasile Lupu, Cetatea Neamțului a fost transformată în mănăstire sub oblăduirea mănăstirii Secu pentru a o salva de la distrugere așa cum doreau oficialitățile otomane. Amplasarea sa strategică la determinat pe Nestor Ureche să ctitorească noua mănăstire Secu, care în secolul XVII a devenit cea mai importantă din Țara Moldovei deoarece din cadrul obștii sale erau aleși majoritatea înalților ierarhi ai țării.

⁶⁸ *Ibidem*, vol. III, nr. 325, p. 267.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. IV, nr. 183, p. 139.

⁷⁰ *Ibidem*, vol. III, nr. 473, p. 380.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 535, p. 445.

⁷² *Ibidem*, vol. IV, nr. 41, p. 37.

⁷³ *Ibidem*, nr. 278, p. 227.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 277, p. 227.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 139, p. 113.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 191, p. 144.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 192, p. 145.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 238, p. 178.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 288, p. 235.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 294, p. 240.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 318, p. 257.

⁸² *Ibidem*, nr. 360, p. 296.

COMPLEXUL ISTORIC AL FOSTEI MĂNĂSTIRI CAȘIN. REPERE ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE

Costică ASĂVOAIE, Cosmin NIȚĂ

Mănăstirea Cașin a fost ctitorită de domnul Țării Moldovei, Gheorghe Ștefan, între anii 1656-1657, în timpul celei de-a doua domnii din Moldova. Într-o scrisoare adresată de Gheorghe Ștefan principelui Transilvaniei Gheorghe Rakoczy II în 22 mai / 1 iunie 1655 se menționează că „Avem un prilej bun pentru pornire, căci s-a dus vestea că vrem să plecăm la moșia noastră de la Trotuș, unde am dori să înălțăm, prin bunăvoința lui Dumnezeu, o mănăstire spre veșnica pomenire ...”¹. Acest fapt s-a și realizat deoarece domnul a mers să-și aleagă locul viitoarei ctitorii, care este situat pe valea Cașinului, în Țara de Jos, pe drumul pe care se poate ajunge în Transilvania, către Trei Scaune.

Paul de Alep descria traseul pe care se putea pătrunde până la mănăstirea Cașin dinspre Rădeana și Bogdana astfel: „o iei pe o vale îngustă care – fie din spate sau din față, fie din orice altă parte, din jur sau din apropiere – este singura trecere spre mănăstire, căci aceasta este așezată [...] la fundul unei văi înspăimântătoare” și este înconjurată „de păduri și de un râu mare în partea din față [...]”. De cum am trecut în vale și ne-am apropiat de mănăstire, am ajuns într-un câmp verde și neted, cu șanțuri de jur împrejur [fortificație ?], în fundul căruia se află mănăstirea, înconjurată de numeroase fântâni cu apă dulce [...] (element esențial de rezistență într-un punct fortificat). Este înconjurată de un zid foarte înalt, cu patru turnuri, câte unul în fiecare colț, în afară de clopotniță, care este deasupra porții. Tot ceea ce s-a clădit s-a ridicat numai în vara asta și se spune că ar fi lucrat peste opt sute de lucrători, dintre Țiganii robi ai acestei țări; dar construcția bisericii încă nu s-a terminat. Este închinată celor două căpetenii ale cetelor îngerești, Sf. Mihail și Gavril”². Paul de Alep a ajuns la mănăstire în ziua de Sf. Parascheva (14 octombrie) în anul 1656.

Din cele descrise mai sus rezultă că mănăstirea era apărată natural, dar și antropic, din toate părțile iar locul în care era amplasată îi asigura controlul asupra unei porțiuni de drum (trecere obligatorie) din care ulterior se bifurcau căi către Transilvania și Țara Românească. Construirea alertă a zidului de incintă denotă faptul că rolul ei era unul primordial militar motivat prin unul religios, invocând cumva motivația utilizată anterior pentru păstrarea Cetății Neamțului. După opinia lui Petronel Zahariuc biserica a fost terminată la sfârșitul anului 1656, iar restul complexului nu a fost finalizat, cu toate că în anul 1657 lucrările au continuat cu aceeași intensitate ca și în anul precedent³. Din paragraful anterior, ce redă memoriile lui Paul de Alep, ar rezulta o situație inversă, de unde și sesizarea corpului principal al ctitoriei.

¹ Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658)*, Iași, 2003, p. 502.

² *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 157.

³ Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 503.

Mănăstirea se pare că a fost construită pe locul unui așezământ monahal mai mic, ctitorit tot de Gheorghe Ștefan, probabil când se afla doar „în boierie” în satul Poienile, pe care îl cumpăraseră de la toți „moșinașii”, la începutul anului 1655. Acesta a înzestrat mănăstirea cu multe sate, pe tot parcursul domniei sale, multe dintre ele fiind „din miezul averii” lui Gheorghe Ștefan; așadar, el s-a gândit să-și protejeze averea în cazul unui pericol extern, iar mănăstirea a fost construită ca adăpost în eventualitatea unei invazii turcești, dar nu numai fiind închinată de ctitor Patriarhiei de Ierusalim, ceea ce îi conferea și o anumită imunitate⁴.

În timpul lui Gheorghe Ștefan s-au construit zidul de incintă, biserica, turnul clopotniță, chiliile și casa domnească. Alexandru Papadopol-Calimah menționează că trupul lui Gheorghe Ștefan ar fi fost adus, după ce domnul a murit la Stettin, și îngropat la Mănăstirea Cașin. Această informație este întărită de relatările unor bătrâni din sat, care ar fi fost martori la refacerea de la 1806. Aceștia mărturiseau că „înăuntrul ei [bisericii] s-a găsit un zid în partea stângă, într-o criptă un sicriu și că acela era sicriul la Gheorghe Ștefan”⁵.

După domnia lui Gheorghe Ștefan mănăstirea a intrat în declin, până în timpul domniei lui Istratie Dabija, când situația ei economică s-a redresat și locașul a primit noi danii. În anul 1717, domnul Țării Moldovei, Mihai Racoviță, a dat ordin să se dărâme zidul de incintă al mănăstirii. Odată cu zidul, întregul ansamblu a avut de suferit, din cauza conflictelor ce au existat în acel an⁶. Mănăstirea a rămas în această stare până la începutul secolului XIX când, la cutremurul din 1805, a suferit iarăși mari distrugereri. Egumenul de atunci al mănăstirii, Ierotei Țarigrădeanul, a demarat lucrările de reparație a complexului, în anul 1806, când a reparat biserica.

Alte reparații ale bisericii s-au făcut în perioada 1836-1839, de către egumenul Isaia Țarigrădeanul, care nu s-a mulțumit doar cu atât, ci s-a intitulat ctitor doar pe sine, procedând la raderea pisaniei vechi – cea a lui Gheorghe Ștefan – pe care, la un colț, se mai pot observa literele vechi, din care se poate reconstitui numele domnului Gheorghe Ștefan. Pisania a fost rescrisă de noul ctitor și are următorul conținut „*Această dumnezeiască beserică a Sfinților Voevozi Mihail și Gavril s-au făcut de Ierotei egumenul Țarigrădeanul, împreună cu toate sfintele vase, precum se vede, cu însuș[i] osteneala și cheltuiala sa: 1806 Avg. 10. Al doile prefacere [a] acestei Sf. Monastiri s-au făcut de Prea Cuvioșia Sa egumenu Isaia Țarigrădeanul, începutul la 1836 și s-au sfârșit la 1839 Avg. Cu cheltuiala fericitilor ctitori și a sa osteneală*”⁷. Zidul de incintă a fost refăcut în perioada 1820-1830 după cum menționează și inscripția: „*Aceasta zidire s-a făcut de Isaia Țarigrădeanul Egumenul acestei Sf. Mănăstiri. S-a început la 1820 și din întâmplarea Zaveriei ce a fost la 1821, a rămas până la 1828 și s-a săvârșit la anul 1830, care s'a făcut cu însuși cheltuiala sa, la Iulie 21*”⁸.

Între biserica mănăstirii Cașin și cea a mănăstirii Golia au existat unele asemănări, deoarece meșterii care lucrau la Golia la jumătatea secolului al XVII-lea au fost transferați la

⁴ *Ibidem*.

⁵ Alexandru Papadopol Calimah, *Despre Gheorghie Ștefan voevod Domnul Moldovei (1653-1668)*, București, 1890, p. 104.

⁶ George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. II, București, 1899, p. 227.

⁷ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 176.

⁸ George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *op. cit.*, vol. II, București, 1899, p. 227.

Cașin, iar aceștia au construit noua biserică după modelul Goliei⁹. În decursul timpului s-au petrecut modificări generate de factori naturali și de conflictele armate, iar acestea au generat reparații la ambele biserici. Noii constructori nu au mai refăcut edificiile așa cum erau ele la momentul primei construcții. De exemplu, numai mănăstirea Cașin a suferit reparații după cum urmează: după 1717, 1805-1806, 1836-1839, 1892-1895, 1907, 1909, 1926, 1940, 1959, 1983-1989.

De cele mai multe ori biserica mănăstirii Cașin a fost luată ca model și reper explicativ pentru elucidarea necunoscutelor de arhitectură a bisericii de la Golia, soluție riscantă dacă se ține cont de multiplele refaceri de la Cașin. Asemănarea dintre cele două biserici s-a păstrat doar la nivelul planimetric, la nivelul superior al elevației cele două sunt diferite. Diferențe se pot observa la nivelul ferestrelor, la nivelul cornișei, al boltirii și la nivelul turnurilor.

Planul bisericii de la mănăstirea Cașin este cel moldovenesc, în formă treflată, cu absidele laterale la exterior sub formă dreptunghiulară, în interior având formă rotundă, iar în elevație, în partea superioară, se termină în semicalotă.

La uși și ferestre se găsesc ancadramente florale, care în prezent sunt și la turnul clopotniță pe exterior. Ctitoria inițială, a lui Gheorghe Ștefan, a fost demantelată cel puțin până la soclu. Două repere importante, care vin în sprijinul acestei afirmații, se află acum montate în paramentul turnului clopotniță:

1. Două fragmente de brâu torsadă, considerat de către istoricii de artă, a fi introdus în Țara Moldovei prin biserica de la Dragomirna; torsada a făcut carieră în Moldova, culminând cu Trei Ierarhi (**Fig. 1**).
2. Fragmente de soclu (sau glăf fereastră ?) (**Fig. 4**).

La exterior, ca elemente decorative, se observă pilaștrii angajați care sunt uniți în partea superioară de o friză nesuținută de capiteluri, așa cum este la Golia (**Fig. 5**), iar la bază au încrustați, câte o rozetă.

La sfârșitul secolului XIX, mai exact în anul 1890, complexul a fost descris într-un Memoriu privitor la starea bisericilor din județul Bacău în modul următor:

*Biserica din acesta comună, întreținută de Stat, este cea mai maiestoaasă, cea mai solidă și cea mai frumoasă din cuprinsul județului Bacău. În ograda Mănăstirii până cu vreo 15 ani în urma exista o casa cu doua caturi, în stare bună, și în condiții de locuit, dar diferiți îngrijitori ce s-au succedat au excelat unul mai mult de cât altul prin neglijență, căci astăzi privitorul vede în locul caselor o grămadă de cărămizi amestecate cu părți din acoperământ; la odăile din catul I se mai vede mai vede ici colea câte o fereastră, câte o ușă, care par a se sbuciuma contra pustiirii. Tot în ograda Mănăstirii, spre nord mai este un rând de case bune, în care este instalată școala comunală. Partea despre miază-zi a bisericii tot în ogradă este un beciu mare, având deasupra la intrare marca țării (un cap de bou) săpat în piatră (**Fig. 2**). Jur împrejurul Mănăstirii este un zid de piatra înalt de aproape doi stânjini, făcut la anul 1820-1830¹⁰.*

⁹ G. Balș, *op. cit.*, p. 174.

¹⁰ Memoriu de starea bisericilor și a parohiilor ortodoxe din județul Bacău, în *Biserica Orthodoxă Română*, anul XIV, nr. 6, București, 1890, p. 461.

La puțin timp după această descriere biserica a fost reparată, în perioada 1892-1895¹¹, ca și mai apoi, la începutul secolului XX, între anii 1907 și 1909.

În ședința din 12 iulie 1908, pe baza referatului arhitectului N. Ghika-Budești, s-a cerut aprobare pentru dărâmarea unei clădiri din curtea fostei mănăstiri, menționând că nu are nici o importanță din punct de vedere artistic. Comisia a cerut o cercetare din punct de vedere istoric¹². Clădirea a fost dărâmată între timp, deoarece în ședința Comisiei, din 21 iunie 1913, s-a cerut anchetarea privind dărâmarea fără autorizație a construcțiilor aparținătoare de fosta mănăstire Cașin¹³. Se pare că edificiul dărâmat este cel care era situat la nord de turnul clopotniță (**Fig. 3**), iar clădirea lui Gheorghe Ștefan și școala domnească, acoperite cu șindrilă în același an, au luat foc din cauza unei locomotive a trenului forestier al Societății Union. Cu acest prilej au ars și două turle de la biserică, împreună cu catapeteasma, ce era lucrată cu aur, ca și întregul mobilier¹⁴. După acest an, școala domnească nu a mai fost reparată niciodată. Acest dezastru a determinat repararea bisericii în anul 1926 și a turnului clopotniță în anul 1936. Lucrări de reparații s-au mai făcut în 1940, de către locuitorii comunei, 1959 și 1983-1989.

Primele investigații arheologice asupra acestui ansamblu s-au făcut în anul 1983, de către Alexandru Artimon și au constat într-un sondaj la turnul clopotniță și o verificare a casei domnești. În 1986 au fost degajate de vegetație zidurile școlii domnești¹⁵.

În anul 1991, același arheolog a făcut investigații la Casa domnească și a trasat șase secțiuni (**Fig. 4**) în scopul delimitării, verificării etapelor de construcție și a evoluției sale. În timpul cercetărilor s-a constatat că terenul destinat construcțiilor a fost defrișat în mod sistematic, iar în secțiuni au fost surprinse straturi de pământ cafeniu cu prundiș, fără urme materiale, în partea superioară au fost găsite fragmente ceramice din secolul XVII, fragmente de cable cu reprezentări florale, geometrice și zoomorfe și fragmente de ceramică din secolele XVIII – XIX¹⁶. S 1 a fost trasată pentru a verifica legătura dintre casa domnească și zidul de incintă de pe latura de V (20×2 m) și s-a constatat că zidul incintei de pe latura de vest este contemporan cu Casa domnească. În cadrul secțiunilor S2, S3 și S6 s-a observat un zid, ce pare să meargă paralel cu zidul de sud al casei domnești, ce are o lățime de 1,50 m și o adâncime de până la – 2,75 m iar nivelul anterior de calcare față de cel actual (latura exterioară pe S) este situat la cca. 1,35 m¹⁷. În S5 (latura de N) s-a observat că elevația se adâncește până la – 0,85 m față de nivelul actual de calcare iar acesta pare să fie vechiul nivel de calcare¹⁸. În S4 s-a verificat întinderea spre E a casei și dispunerea bolților demisolului. În cadrul secțiunii s-a observat un strat de pietre, mortar și cărămizi care se află la cca. – 0,45 m

¹¹ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 158.

¹² BCMI, 1908, p. 179.

¹³ BCMI, 1913, p. 96.

¹⁴ Institutul Național al Patrimoniului, fond DMI, dos. 2872/1979, f. 3.

¹⁵ Al. Artimon, *Raport de cercetare arheologică – Casa domnească de la Mănăstirea Cașin, jud. Bacău*, campania 1991, Institutul Național al Patrimoniului, fond. DMI, dos. 6691/7.12.1991, fila 4.

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 7.

față de actualul nivel de călcare iar între $- 0,95 - 1,45$ m s-a dezvelit bolta exterioară¹⁹. Grosimea zidului Casei domnești pe latura de E este de $1,75 - 1,85$ m²⁰. În studiul lui Al. Artimon din 1991 dăinuie o anume confuzie generată de modul său de exprimare, ceea ce impune reluarea cercetărilor pentru a completa datele istorice bazate pe elementele arheologice.

Observații făcute pe baza sondajelor geotehnice (2014)

1. Zidul de incintă (Z.E și Z.N). Au fost efectuate două sondaje, unul la zidul de nord și celălalt la zidul de vest pe extremitatea de nord.

- Sondajul pe zidul de nord are o lățime de 1 m, lungime de 1.20 m și adâncimea de 1,10 m. Nivelul de călcare stabilit este la adâncimea de $- 0,30 - 0,40$ m față de nivelul actual de călcare (**Fig. 5, 22**).
- Sondajul de la extremitatea de nord a zidului de vest are 0,80 m lățime, 1,20 m lungime și 1,10 m adâncime. Nivelul de călcare a fost stabilit la $- 0,30$ m adâncime față de nivelul actual de călcare (**Fig. 6, 22**).

2. Școala domnească (ȘD) (jumătatea sec. XIX) a funcționat până în anul 1920 când a fost distrusă de un incendiu (**Fig. 22**).

Sondajul este plasat în exteriorul clădirii, pe latura de S-E și are dimensiunile următoare: 1,50 m lungime, 1,20 m lățime și 1,90 m adâncime. Nivelul de călcare intermediar, cel al ultimilor constructori, este marcat în zidire cu cărămidă dar și în profil prin limita dintre pământul cenușiu și actualul strat vegetal și este situat la $- 0,30$ m de nivelul actual de călcare iar cota de fundare este situată la $- 1.00$ m față de nivelul de călcare actual (**Fig. 7**). Se poate observa că edificiul a fost construit pe alte construcții mai vechi iar materialul utilizat este refolosit. După cum se poate observa piatra și cărămidă au fost scoase de la una sau mai multe construcții anterioare iar fundația nu a fost fixată în sol virgin ci pe umpluturi (**Fig. 8**). Umplutura este compusă din piatră brută de râu, piatră fasonată și cărămidă reutilizată cu urme de cel puțin două categorii de liant.

Un alt nivel de călcare, al constructorilor primului edificiu, este greu de reperat și urmează a fi stabilit la etapa de săpătură arheologică preventivă sau supraveghere a lucrărilor de subzidire și cămășuire. Aceste operațiuni, menționate anterior, sunt necesare datorită pietrei de râu rulate și nefasonate care – se știe – nu fac priză bună în lianții utilizați anterior cimentului industrial, acesta fiind de slabă calitate și în cantități minimale și de asemenea, datorită fundării pe umpluturi.

3. Turnul Clopotniță (T1). Sondajul s-a executat pe latura de S a turnului în dreptul pilonului angajat din jumătatea de S, în interiorul incintei (**Fig. 9, 22**) și are următoarele dimensiuni: 2.00×2.00 m și 1.80 m adâncime.

Structura solului în profil pe latura de S a casetei este următoarea:

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

Pământ negru cu intruziuni de mortar și piatră spartă de dimensiuni relativ mici (6 - 15 cm) și de formă neregulată. După toate probabilitățile sunt resturi de la fasonarea blocurilor folosite la restaurarea turnului. Acest amestec constituie, de altfel, și solul vegetal. După toate indiciile, malurile șanțului folosit pentru turnarea fundațiilor s-a surpat, de unde a rezultat „panta pământului negru” și decroșul fundației turnate.

Mai există un strat de lut galben, curat provenit din șanțul de fundare și un strat de pământ nederanjat.

După forma fundațiilor, decroșate în profil, se consideră că cei care au construit au luat ca reper pentru înălțarea elevației „reverul” superior al fundației și nu partea consistentă (miezul) care se menține pe adâncimea fundației. Prin urmare, partea exterioară a zidului (fațada) are o temelie incertă, ceea ce presupune prevederea lucrărilor de subzidire. Suprafața de călcare a constructorilor era denivelată și se află la partea inferioară a pietrelor de talie mare.

Stratigrafie (**Fig. 10**):

- Sol supraînălțat: 0,40 m în partea de nord a zidului și 0,60 m pe partea de sud;
- Trei asize din piatră fasonată, în vederea nivelării fundației turnate: 0,60 m;
- Nivelul anterior de călcare: 1,00 m (N) și 1,20 m (S)
- Fundație turnată în cofrag natural: adâncimea controlată este de 0,60 m.
- Decroșul maxim dintre miezul fundației în retragere și buza fundației: 0,20 m (N) și 0,60 m (S).

Alte observații:

Fundația turnată în cofrag natural nu a putut fi săpată până sub talpă, din cauza riscurilor majore. A putut fi relevat faptul că este constituită din bolovani de râu legați cu mortar de proastă calitate, friabil. Riscurile constau în fisurarea elevației sau tasarea cel puțin a paramentului în caz de seism. Adâncimea controlată este de 0,60 m.

Fragmentele de brâu situate în exteriorul porții, la o înălțime de 1,48 - 1,75 m față de actualul nivel de călcare, este posibil să fi făcut parte din brâul primei biserici, cea a lui Gheorghe Ștefan²¹ (**Fig. 11**).

În colțul de NV la intrare, pe exterior, sunt inserate în asizele 2-3 ale paramentului, la înălțimea de 0,80-1,08 m și 1,16-1,35 m, două piese fasonate cu profilatură de soclu, provenind, foarte probabil, de la prima biserică (Gheorghe Ștefan) (**Fig. 12**). Cea de a doua piesă, din partea superioară, deși fisurată, arată ca o piesă de colț. Aceste au fost precizate mai sus. Cele două muluri, care încadrează arcada de la intrare pe paramentul exterior reprezintă mai curând o refolosire a unor fragmente din brâul-torsadă ce a ornat cândva biserica lui Gheorghe Ștefan, ornament foarte uzitat în epocă (**Fig. 13**)²².

Retragerea în fundație a condus la o eroare care impune subzidire și se poate considera: viciu în construcție, schimbarea meșterilor sau ignoranță.

Trebuie refăcută structura de lemn, cu aceleași sisteme metalice care să fie recondiționate (balamalele de la poarta mică - axul pivotant).

Deviația spre sud a axei turnului este de 50°.

²¹ A se vedea cazul mănăstirii Dragomirna (SV) și Trei Ierarhi (IS).

²² A se vedea foto. 2-3.

4. Casa Domnească (CDdV). Sondajul a fost făcut la intrarea din partea de V, mai exact din mijlocul intrării, și până la jumătatea pilastrului angajat al ușii (**Fig. 14, 22**), cu următoarele dimensiuni: $3 \times 0,80 \times 1,50$ (h)

Dimensiunile secțiunii:

- Diferența dintre actualul nivel de călcare până la prag: - 0,90 m.
- Grosime prag: 0,42 m;
- Lățime: 0,80 m;
- Lungime: 3,00 m.

Observații

- Adâncime de la extremitatea interioară a bolții până la vechiul nivel de călcare (prag) – 2,10 m;
- Adâncime de la extremitatea interioară a bolții până la actualul nivel de călcare 1,20 m;

La casa domnească, partea păstrată până în prezent este un demisol nicidecum o pivniță, dovadă în acest sens sunt ferestrele și nu guri de aerisire (mai relevante în sectorul de E). Este recomandat a se vedea și alte construcții de acest fel la mănăstirile Dragomirna, Cetățuia, Sala Gotică de la Trei Ierarhi etc.

Este posibilă ca adâncirea ulterioară să fi transformat demisolul în pivniță; pentru acest fapt a se vedea diferența dintre arcul ușii și bolta încăperii (**Fig. 15**) pe V fiind vizibilă aglomerația modernă de material.

Alte observații:

- Este necesară tăierea de urgență a vegetației lemnoase aflate pe ruine;
- De făcut un sondaj la arcul de la intrare pentru stabilirea relației dintre pragul acesteia și cele ale ușilor laterale (extins pe S se poate descoperi scara). Scara (eventual exterioară) poate da cel mai sigur argument pentru nivelul de călcare din secolul XVII.
- Cheia de boltă este folosită doar la ancadramentul de la intrare, iar celelalte două ancadramente sunt din arce îmbinate în cintru.
- Ca soluție de restaurare a *arcului* de la intrare pot fi folosite pozele din „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” (BCMI), 1908 (**Fig. 2**) și planul de restaurare din arhiva Institutului Național al Patrimoniului, fond Comisiunea Monumentelor Istorice, planșa 622 (**Fig. 16**).

5. Biserica (B)

5.1 B S1 (interior, latura de S, între pronaos și pridvorul inițial).

Dimensiuni: lungime 2,00 m, lățime 1,20 m, adâncime sondaj 2,55 m (**Fig. 17, 22**). În acest sondaj a fost observată următoarea situație stratigrafică (**Fig. 18**):

- Pavaj modern din beton cu armătură (propus pentru eliminare): 0 - 0,15 m;
- Pat din nisip, granulație relativ fină, unitară: - 0,15- 0,30 m ce corespunde cu blocheții din piatră fasonată (la partea lor superioară) care la rândul lor, sunt

amplasați pe o fundație turnată în cofrag natural din piatră de diferite dimensiuni, înecate în mortar din var și nisip.

- Strat de umplutură din piatră spartă, pigment dens din mortar, clot de cărămidă, mai pe scurt – resturi de la momentul construcției (nu există urme de tencuială): - 0,30 - 0,55 m;
- Pământ negru-cenușiu, nederanjat: - 0,55 – 0,75 m. La - 0,55 m este stratul inițial de călcare (1805-1806);
- Strat de pământ argilos cu densitate mare, nederanjat: - 0,75 – 2,55 m;
- La distanța de 0,62 - 0,65 m față de latura de V a pilastrului angajat a fost surprins în secțiune, pe o lățime de 0,45 m, în profilul de V al casetei, începând cu adâncimea de - 1,37 – 1,38 m și până la baza casetei o inserție de cărămidă zidită unitar. Dimensiunile la parament ale cărămizilor 5×13×30 cm, ușor variabile.
- Cota de fundare dacă o corelăm cu cea a casetei **B S2** din exteriorul bisericii de pe latura de N, este: - 3,40 m, față de actualul nivel de călcare.

5.2 B S2 (exterior, latura de N de la jumătatea pilastrului vestic al pronaosului până la jumătatea pilastrului angajat din dreptul delimitării dintre gropniță și pridvor). Sondajul are următoarele dimensiuni: 3,00 m lungime, 2,80 m lățime din dreptul jumătății pilastrului angajat ce corespunde delimitării dintre gropniță și pridvor și 0,90 m lățime din dreptul pilastrului vestic al pronaosului și adâncimea de 3,70 m (**Fig. 22**).

Situația stratigrafică în profilul de E al sondajului este următoarea (**Fig. 19**):

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;
- Două blocuri masive de piatră (0,42 m grosime bloc): - 0,10 – 0,90 m; la - 0,90 m este nivelul de călcare al constructorului de la 1805-1806;
- O gaură de tirant ce merge de a lungul bisericii, situată la o adâncime de - 1,10 m cu o lățime de 0,17- 0,20 m. Acesta a ieșit din traseul firesc și trebuie avut în vedere de către restauratori pentru introducerea de armătură și injectare cu beton;
- Strat de argilă, adăugat: - 0,90 m -2,40 m;
- Strat de pământ negru, care reprezintă la partea sa superioară nivelul de călcare al primului constructor (Gheorghe Ștefan): - 2,40 - 2,90 m;
- Strat de lut: - 2,90 - 3,70 m.

Situația stratigrafică în profilul de N al sondajului este următoarea (**Fig. 20**):

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;
- Un bloc de piatră: - 0,10 - 0,50 m;
- Decroș în fundație cu o lățime de 0,40 - 0,50 m situat la - 1,65 m;
- Zid de piatră de râu nefasonată: - 0,50 - 2,50 m;
- Zid de piatră fasonată : -2,50 - 3,40 m. La -2,50 m este nivelul de călcare din vremea lui Gheorghe Ștefan.

Situația stratigrafică în profilul de V al sondajului este următoarea (**Fig. 21**):

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;

- Strat de umplutură din piatră de râu, piatră spartă și resturi de cărămizi: - 0,10 - 0,60 m. În rest situația stratigrafică pe acest profil este similară cu cea din profilul de E al sondajului.

5.3 Observații

- Lentila de argilă ce coboară până la - 2,40 m ce are panta spre fundație și are rol de a proteja biserica de apele pluviale se propune a fi eliminată pe întreg perimetrul bisericii și ale celorlalte construcții din ansamblu;
- Din cele expuse mai sus și din imagini se poate observa că fundația este construită din piatră de râu cu liant de slabă calitate. Așadar, se recomandă găsirea soluției de cămășuire cu armătură pe exterior și interior, eventual prin așa zisa metodă cu „stâlpișori”;
- Aceeași soluție este recomandată și dacă se are în vedere faptul că există porțiuni la turnul de intrare și la biserică în care paramentul își lasă greutatea pe o lentilă de argilă și nu pe miez de fundație;
- La nivelul amprentelor de tiranți care au ieșit din traseul lor firesc trebuie avut în vedere de către restauratori introducerea de armătură și injectarea cu beton;
- Nici cei care au făcut ultima degajare nu au curățat resturile provenite de la activitatea de șantier iar acest strat de 0,60 m are un efect higroscopic și pus în relație cu piatra din elevație, care are o mare porozitate dar și cu „perna” de argilă pomenită mai sus, conduc la fenomenul de capilaritate; acesta constituie una din cauzele majore care generează umiditatea și igrasia din biserică. Din aceste cauze expuse mai sus se propune eliminarea stratului de 0,60 m.

6. Chiliile (latura de N a Turnului Clopotniță și eventual pe S):

La acestea trebuie degajat pământul de umplutură cu utilaj mecanic sub supraveghere arheologică până la nivelul superior al ruinelor.

Toate cele descrise mai sus relevă importanța majoră a Complexului Istoric Mănăstirea Cașin pentru evoluția istorică și arhitectonică din Moldova pentru perioadele de evoluție socială medievală, modernă și chiar contemporană. Cercetarea arheologică, sub formă de diagnostic intruziv, cu caracter preventiv și de supraveghere permanentă a lucrărilor necesar a fi executate în sol, este imperios necesară și trebuie prevăzută în mod expres într-un Proiect de restaurare atât de necesar acestui deosebit de important complex monumental.

Fig 1. – Brâu-torsadă de la Turnul clopotniță. Mănăstirea Cașin.

Fig. 2 – Intrarea în demisolul casei domnești. Mănăstirea Cașin (foto 1908)

Fig. 3 – Ruinele chiliilor de la Mănăstirea Cașin (foto 1908)

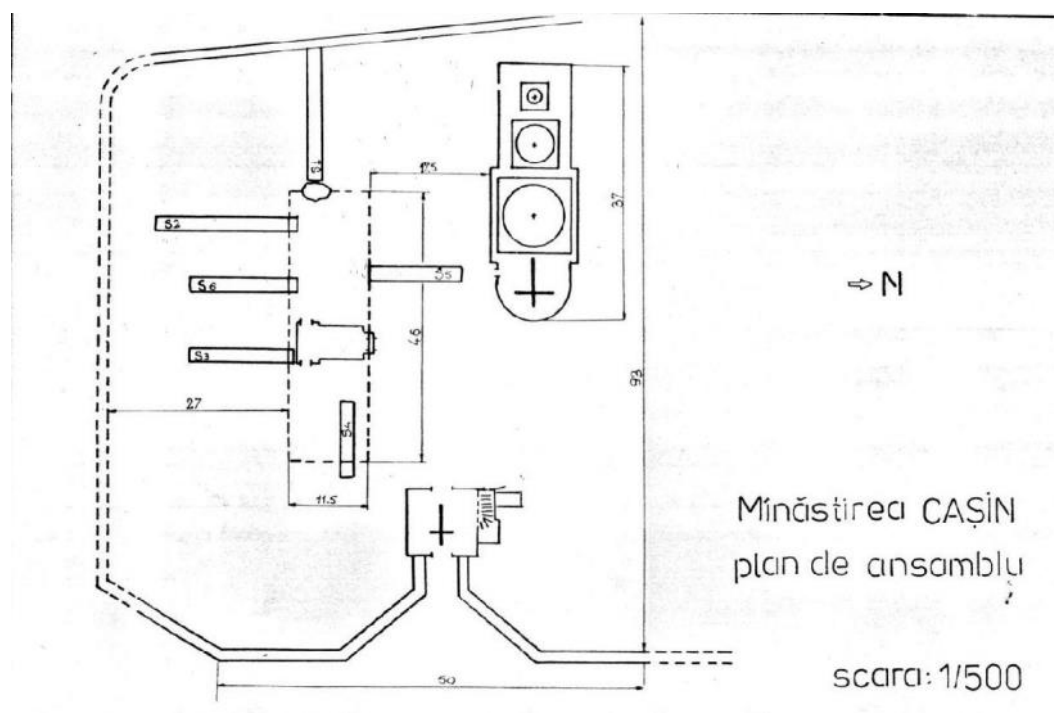

Fig. 4 – Plan săpătură arheologică la Casa Domnească (1991). Mănăstirea Cașin

Fig. 5 – Zid incintă, latura de N (Sondaj 1).

Fig. 6 – Zid incintă, latura de V-NV (Sondaj 2).

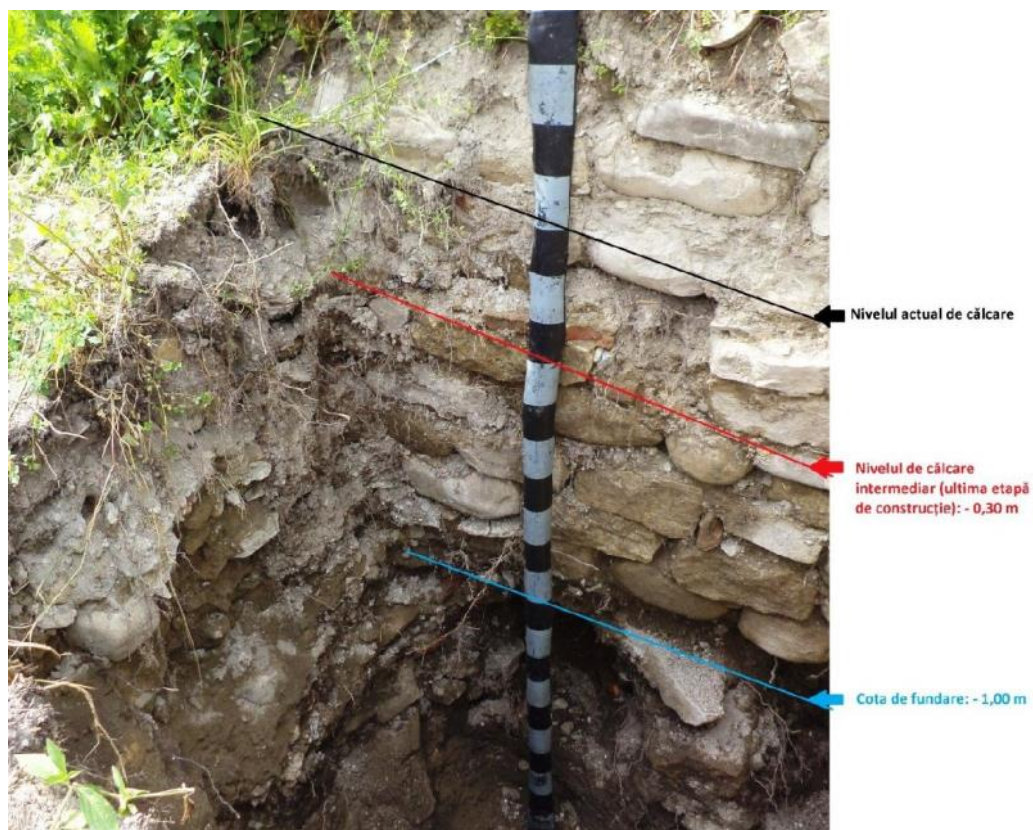

Fig. 7 – Școala domnească (Sondaj 3).

Fig. 8 – Școala domnească (Sondaj 3), detaliu

Fig. 9 – Turn-clopotniță (Sondaj 4).

Fig. 10 – Turn-clopotniță (Sondaj 4), detaliu

Fig. 11 – Fragmente de brâu, Turnul-clopotniță.

Fig. 12 – Fragmente de piese cu profilaturi de soclu. Turnul-clopotniță.

Fig. 13 – Brâu torsadă, Turnul clopotniță, exterior.

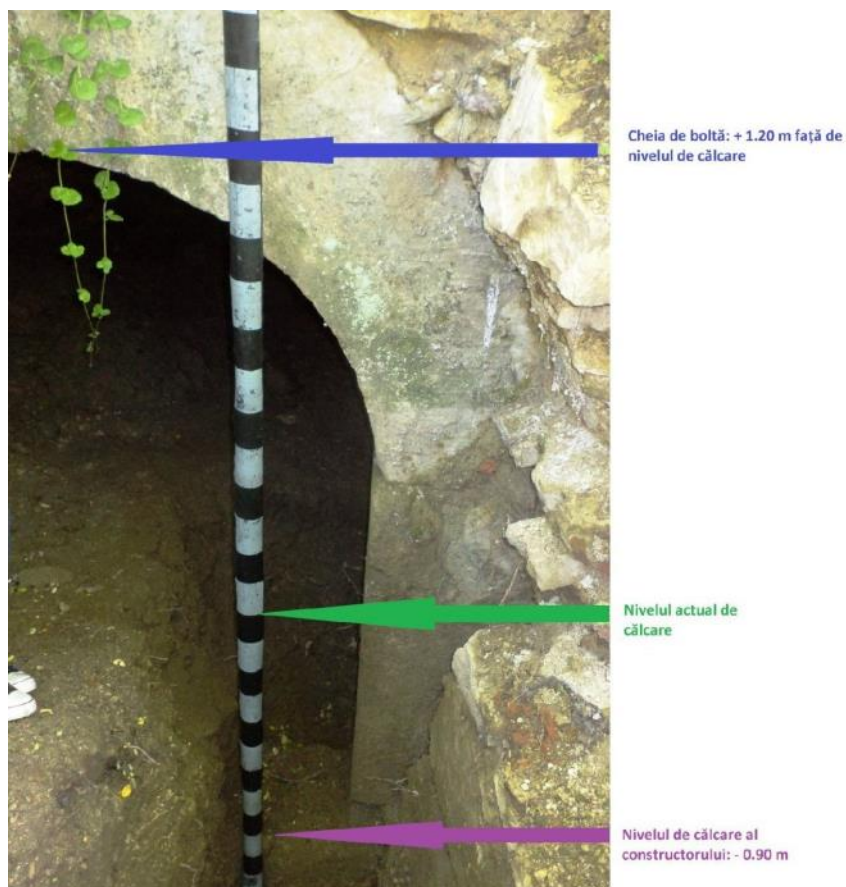

Fig. 14 – Casa domnească (Sondaj 5), intrarea pe latura de V.

Fig. 15- Casa domnească de la Mănăstirea Cașin, detaliu intrare pe latura de est.

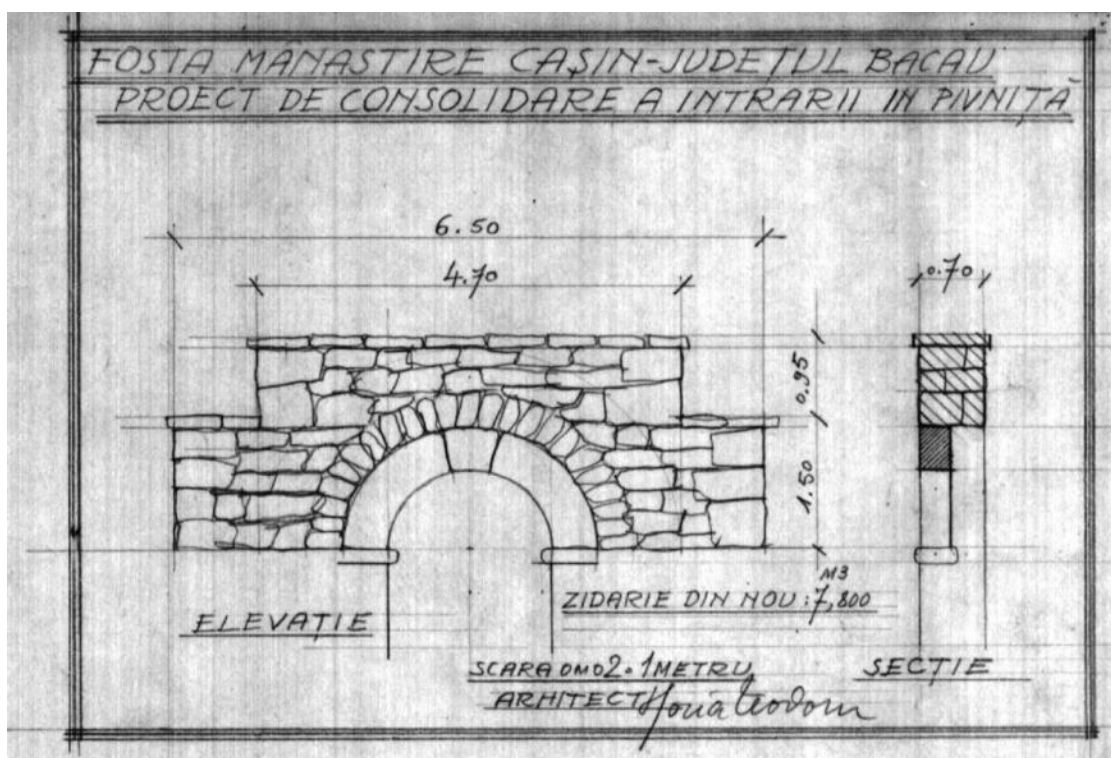

Fig. 16 - Plan de restaurare al bolții. Arhiva INP, fond CMI, planșa 622.

Fig. 17 – Interiorul bisericii Mănăstirii Cașin, latura de S (Sondaj 6).

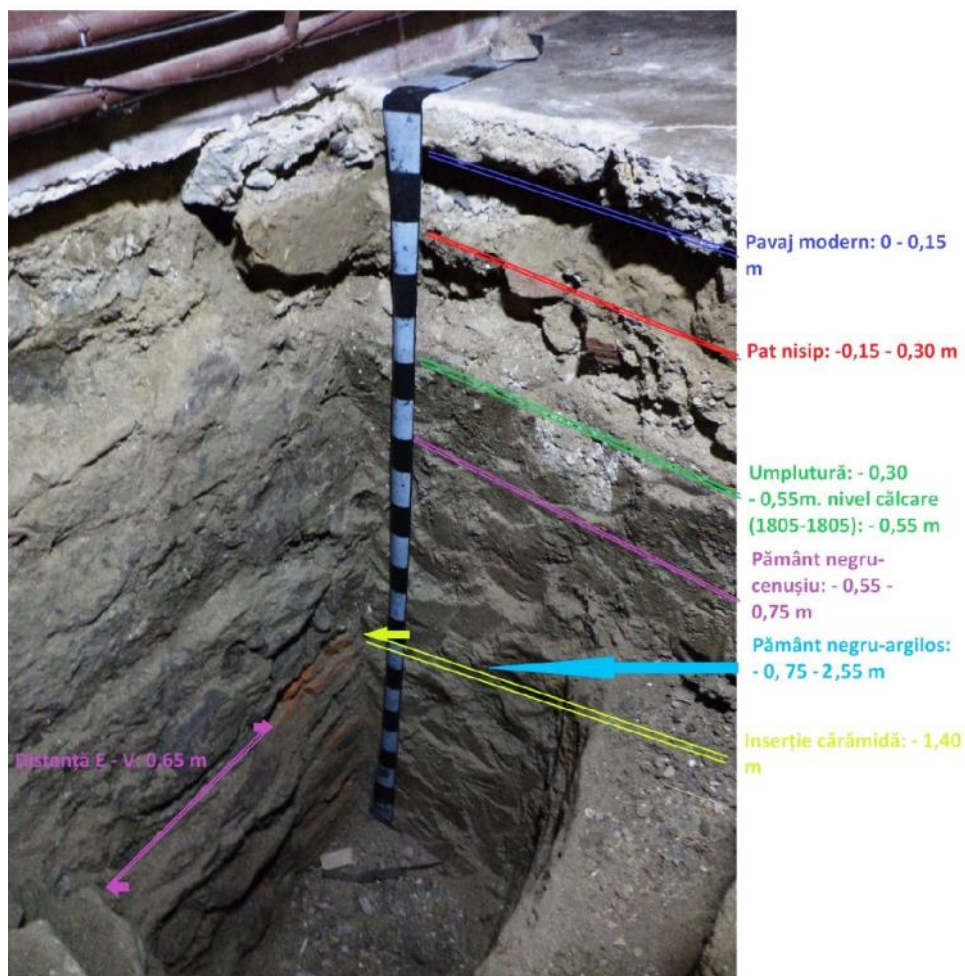

Fig. 18 – Interiorul bisericii Mănăstirii Cașin. Profil (Sondaj 6).

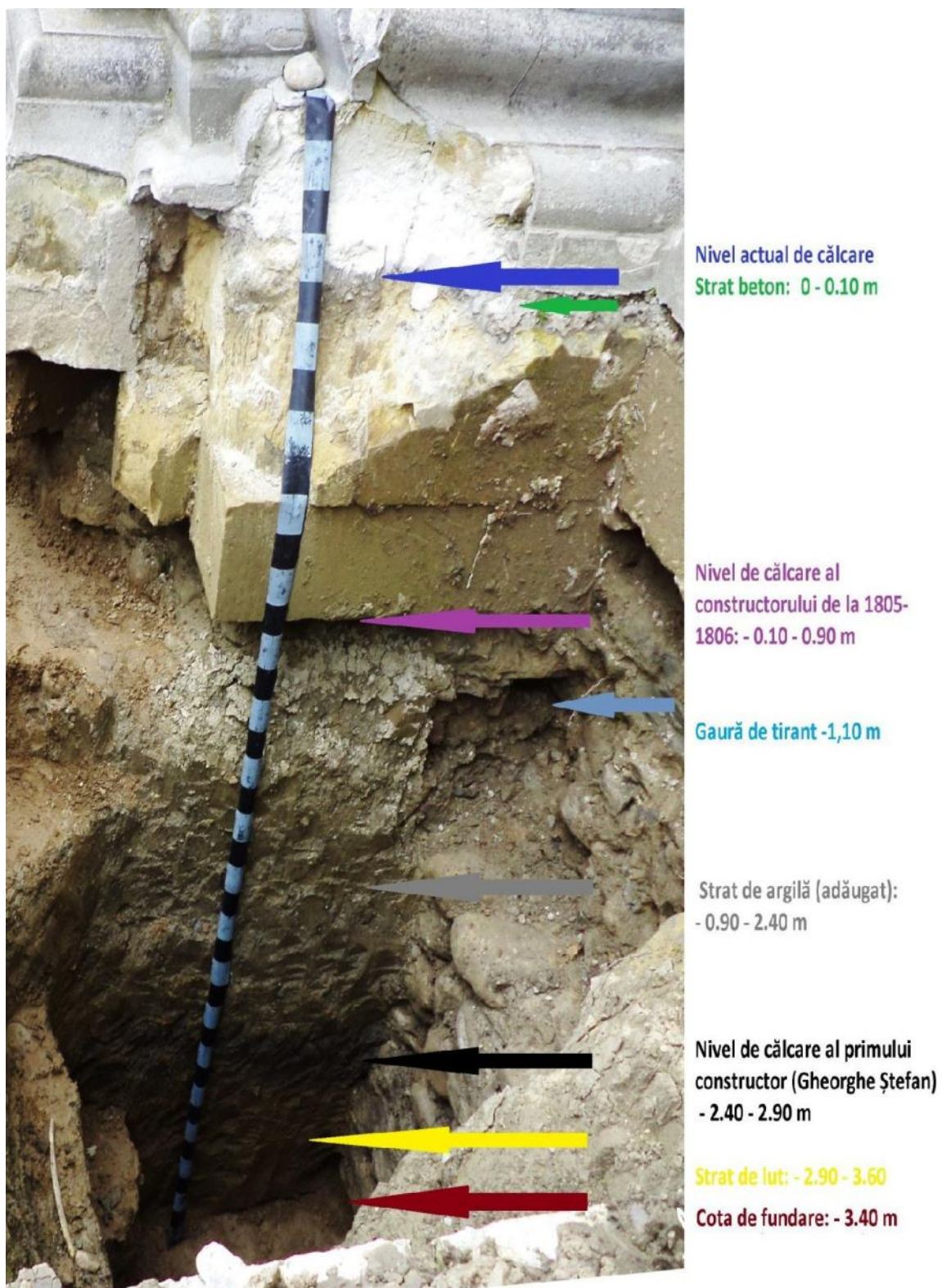

Fig. 19 – Exteriorul bisericii Mănăstirii Cașin, latura de N, profilul de E (Sondaj 7).

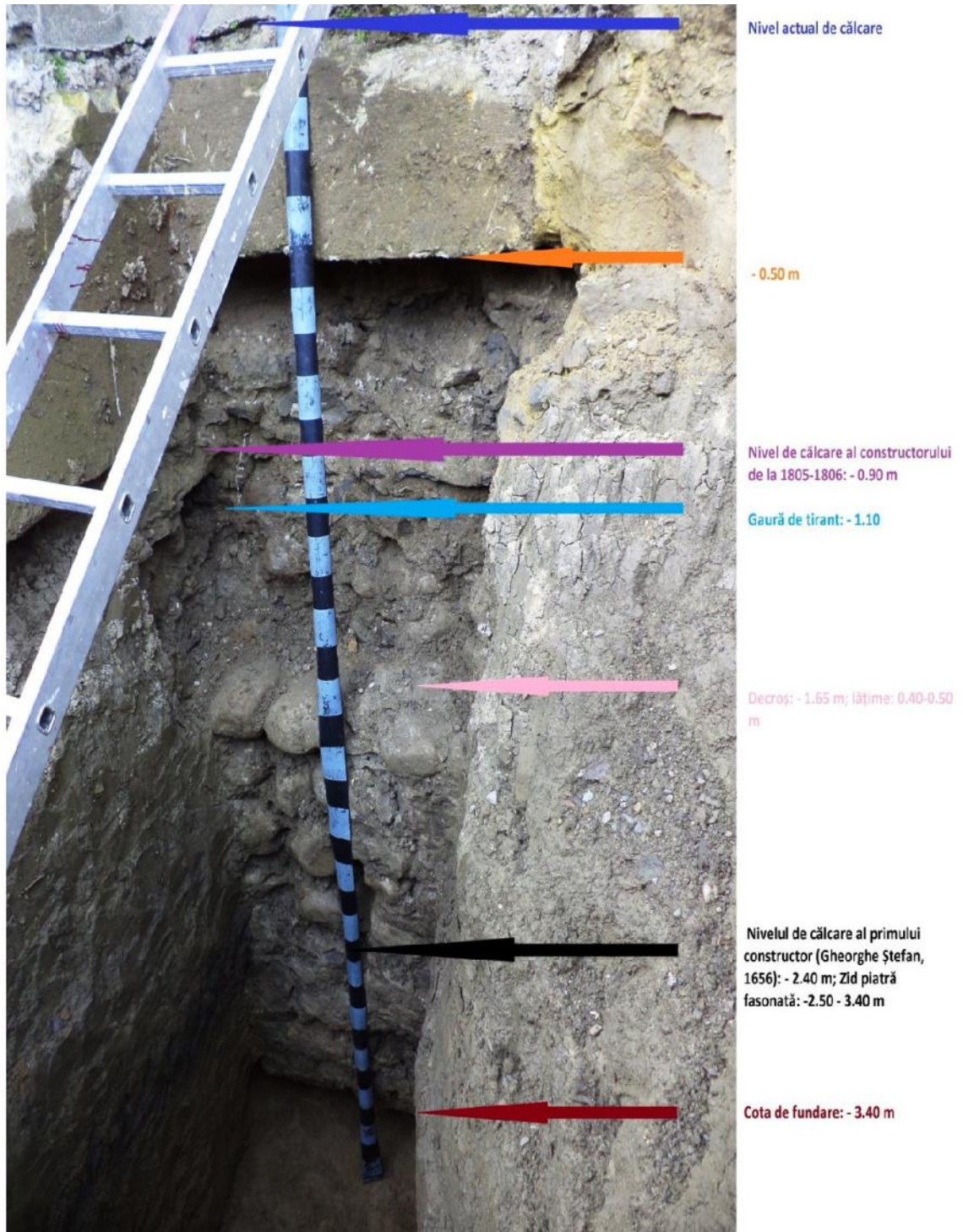

Fig. 20 – Exteriorul bisericii Mănăstirii Cașin, latura de N, profilul de S (Sondaj 7).

Fig. 21 – Exteriorul bisericii Mănăstirii Cașin, latura de N, profilul de V (Sondaj 7).

